

11. Ders

Akıl ve Beden (pdf/1)

24.00 Felsefenin Problemleri

Prof. Sally Haslanger

Ekim 19, 2005

Akıl – Beden İkilemi (PDF/1)

1. Akıl – Beden Problemi

Bazen bize en yakın olan şeyler, anlaşılması en güç şeylerdir. İnsanın kendisi, buna bir istisna değildir, en yakınımızda olmasına rağmen, bir anlam vermek, son derece güçtür. Ne gariptir ki, “kaya nedir” sorusunu cevaplamayı, “ben neyim” sorusunu cevaplamaktan daha kolay buluruz.

Bu sorunun anlaşılması, neden bu kadar güç? Belki, sergilediğimiz özelliklerden bazılarının bir listesini yapmakla başlayabiliriz. Bir taraftan, maddi özelliklerimiz var, kaya ile ortak taraflarımız: beden, ağırlık, şekil gibi... Diğer taraftan, hayvanlar aleminin belli çeşitleri ile yakınlık taşıyan, zihinsel özelliklerimiz var, bazı tarafları da sadece insanlara özgü: bilinçlilik, duygusallık, arzu, inanç, acı, niyet, gibi. “Akıl-beden” Problemi, kabaca: İşte bu kadar farklı niteliklerin, aynı bir süje içinde, nasıl, birlikte ve asılı durduklarıdır. René Descartes, (bir önemli filozof), bu soruyu yanıtladı: Bu farklı özelliklerin belki tek bir obje içinde *asılı durmadıklarını* düşündü. İnsanın, belki birbirinden tamamen farklı: biri *manevi/ruhsal*, diğeri *maddesel*, iki ayrı şeyden oluştuğunu, ileri sürdü. Akılsal/düşüncesel varlıklarımızın, bu takdirde, ruhsal şey olabileceğini; ve fiziki zihinsel özelliklerimizin birşeyin özellikleri olabileceğini söyledi. Buna göre, sizin veya benim gibi bir insanın, bir manevi ve bir maddi kısmı olan, karmaşık bir mevcudiyetten oluştuğunu, düşündü. Descartes’ın bu düşüncesi, genel olarak: “*dualizm*”, türkçe karşılığı ile, “*ikicilik*” olarak adlandırılıyor.

Dualizm, *materyalizm* ile kıyaslanabilir; materyalizm, (hayatta) sadece maddi şeyler olduğu, ve özellikle, insanların, bütünüyle ‘maddesel’ şeyler oldukları görüşünü taşır. Ve *idealizm* ise, sadece ‘ruhsal’ şeyler olduğunu savunur, dolayısıyla, insanların, bir bütün olarak, ruhsal olduklarını kabul eder.

Dualizm’in (bazı avantajları olmasına karşın) problemi çözmekten çok, daha da derinleştirdiği, görülmektedir; çünkü, beden ile akıl arasında çabalamamızın can alıcı noktası, sadece sergilediğimiz özelliklerin çok farklı oldukları vakıası değil, fakat, her ikisi arasında yakın, karşılıklı bir ilişki olmasıdır. Akıl ile beden, iki şeyin olamayacağı kadar yakın bir şekilde koordine olmuşlardır. Hareket/ eylemde, hareket etmek için, arzu ve niyetler oluştururuz, ve ekseriyetle vücudumuz, fikirlerimize göre hareket eder. Ancak, maddesel bir şey ile ruhsal bir şey, aralarında nasıl karşılıklı hareket ederler? Fiziki evren, içinde fiziki olayların sebebi olarak, yalnız fiziki nedenlerin olduğu bir kapalı sistem değil mi? Nasıl oluyor da

fiziki/maddesel nesne, maddesel olmayan üstünde, etki hasıl edebiliyor? Bunun mekanizması ne?

2. Maddesel ve Ruhsal Şeyler

Herkes Data'yı biliyor mu? Data, 'Star Trek'de, bir android; kablolar, 'silicon chip'ler vs.den oluşan, çok gösterişli, bir robot-insan. Data'nın zihni durumları (states) yapıları olduğunu şimdi düşünmek, çok, çok ilgi çekici. Elbette, bizim gibi bu filmi seyredenler, Data'nın düşünebildiğini, inançları ve arzuları olduğunu düşünmeyi, normal karşılıyor. Pek çoğumuz, Data'nın hatta bilinçli olduğunu, renk ve ses duyguları olduğunu, acı vs. bile hissettiğini farzediyoruz. Ama Data, henüz, iç yapısının en başlangıç aşamasında, sadece bir makine. Sadece pek çok metal, plastik vb. diğer hareketsiz malzemeden (ve bir kısım elektrikten) oluşuyor. Hâlâ, Data'nın bir zihinsel hayatı olduğunu söylemek istiyor muyuz?

Şimdi, biraz da "Energizer Bunny"yi (1) ... o pembe tavşanı, sahte tv reklamları arasında sahnenin bir ucundan diğerine bastonlu davulunu çalarak ilanları bastırışını, (oraya-buraya devamlı koşan o tavşanı...) düşünün. Energizer Bunny de bir çeşit robot; etrafta hareket eden ve davul çalan bir robot. Ama bu tavşanın zihinsel bir hayatı olduğunu düşünmüyoruz. Düşünceleri yok, acı hissetmiyor, hiçbir deneyimi yok. Sadece bir oyuncak. Ama kompozisyonları nedeniyle, Data ile Energizer Bunny arasında fazla bir fark yok. Her ikisi de sadece (bir çok metalden, elektrikten vs. oluşan) makinelerden ibaret, ancak, Data daha karmaşık bir makine.

Şimdi insanları düşünün. İnsanlar, metalden, 'silicon-çiplerden' yapılmış değiller. Kemikten, kandan yapılmışız. Ama, benzer bir problem var, çünkü, fiziki ilimler bakımından vücutlarımız, sonuç olarak *temel* bazı elemanlardan ve belli elektrik uyarımlardan yapılmış. Şüphesiz, vücutlarımız, Data'ninkinden veya Energizer Bunny'ninkinden farklı bir kimyevi kompozisyona sahip, ama, onlarınki gibi, fizik ve fiziki kanunlar tarafından yönetiliyor. Ama bizim zihinsel yapılarımız var; ümitlerimiz, rüyalarımız, duygularımız, düşüncelerimiz var. Bu nedenle, burda da sorabiliriz, zihinsel hayatımızı, düşünce hayatımızı nasıl anlayacağız? Bu bilinçlilik akışına, bu kemik torbasına nasıl, ne şekilde bağlanmış?

Belki, ruhsal bir şeyin ne olduğu konusunda biraz daha açıklama yapmamız yardımcı olacaktır. Varsayım olarak, ruhsal şeyler, maddi elemanlardan *oluşmuyorlar* ve maddesel kanunlara da tâbi *değiller*. Ruhsal şeylere atfedebileceğimiz, hiç, pozitif karakteristikler var mı? Muhtemelen: Yer, bilinçlilik (ya da, bilinçlilik kapasitesi), niyetlilik.

Ruhsal şeylerin fiziki şeylerden bağımsız mevcudiyetine inanmak için, hiç neden var mı? (Açıkça görüldüğüne göre, maddesel şeyler var, ve vücutlarımız, maddeseller; öyle ise, bunu teslim, edebiliriz...) Dualizm'i destekleyen çeşitli argümanlar mevcut:

a. *Kategori argümanları*: Akıl/düşünce yapıları ile, maddesel/fiziki yapılar, çok farklı çeşitten özellikler taşırlar ve akıl/düşünce varlıkları, fiziki bir şeye entegre edilmiş, aynı şekilde, (bedensel) fiziksel varlıklar(ımız), ya da, fiziksel şeyler de, akılsal/düşüncesel şeylere entegre edilmiş değillerdir. Öyle ise, esas itibariyle, (birbirinden) farklı şeyler olmalıdırlar.

b. Zihinsel *obje argümanları*: Aklın, zihinde madde olarak karşılığı olmayan imgeleri vardır, örneğin, maddesel dünyada, bir turkuaz imgesinden sonra bu imgeye karşılık gösterilebilecek turkuaz hiçbir şey yoktur. Öyleyse sonradan zihinde kalan imge, maddesel değildir.

c. Yapısal argümanlar: Zihnimin, maddesel olmayan bir dünyada mevcut olması mümkündür. Oysa, bedenimin maddesel olmayan bir ortamda mevcut olması mümkün değildir.

d. *Akılsal için 'ampirik kanıt' yokluğu*: Maddesel dünya hakkındaki bilgileri, duygularımızla kazanır, ediniriz. Ama, ampirik metodu kullanarak, aklın kanıtlarını bulamayız, onlara ulaşamayız. İç-gözlem ve düşünce yolu ile aklın delillerine, kanıtlarına sahibizdir. Maddesel dünyayı ise, bu yolla, ve bu yoldan öğrenmiyoruz. Öyleyse, maddesel şeylerin alanından farklı, ve ampirik-olmayan bir girişimiz olan, bir "ruhsal-şeylerin-alanı"mız (da) var/olmalı.

2. Dualizm/İkicilik Şekilleri

A. Karşılıklı etkileşim

Beden ile akıl arasında, iki-yönlü, nedensel ilişkiler mevcuttur: Bunlar algı ve eylemdir. Algı halinde: Dış dünya, vücudumuz üzerinde fiziksel değişikliklere neden olur; Eylem'de: Algılamada oluşturduğumuz niyetler, vücudumuzu harekete geçirir.

B. Epifenomenalizm :

Vücut, zihni etkileyebilir, ama, akıl vücudu etkileyemez. (Tek yönlü, nedensel-etkileşim)

C. Paralellik:

Zihin ile beden arasında, nedensel karşılıklı-etkileşim yoktur; zihin ve beden, paralel raylar üzerinde giden iki ayrı tren, ya da, senkronize edilmiş farklı saatler gibidir. (Önceden kurulmuş uyum, bunun bir çeşidi, bir versiyonudur.)

D. Vesilecilik/Aranedencilik

Tanrı, söz konusu olan şeylerin düşüncelerini zihnime koymak için, şeylerin mevcudiyetini bir bahane, vesile, bir neden, bir vasıta olarak kullanıyor. Bu görüşlerin çoğu, inanılabilir, realist değildir. Bu nedenle, karşılıklı-etkileşimi: Model dualist görüş olarak kullanalım.

3. Ruhsal şeylere ilişkin endişeler

Diğer Ruhsal Şeyler/Diğer Zihinler:

Descartes'ın yaptığı gibi düşünün, zihnimin, vücudumdan tamamen ayrı olduğunu, zihnimin, düşüncel hayatımın cereyan ettiği yer olduğunu kabul edin.

Bu görüşü aklınızda tutarak, bu yöne baktığınızda, benim hakkımda gözlemlediğiniz şey nedir? İnançlarımı, arzularımı, duygularımı, ızdıraplarımı/ acılarımı, gözlemliyor musunuz? Hayır. Görünmeyen, aklımın içinde, (sizden uzakta) saklıdır ve bütün

gördüğünüz, bu vücuttur. Fakat öyle ise, herhangi inançlarımın, arzularımın, duygularımın vs., *olduğunu*, neye dayanarak düşünüyorsunuz? Nihayet lâmbaların yandığını söyleyebilirsiniz ama, evde kimse yoktur. Demek ki, problem: izinkinden başka akıllar olduğunu, nasıl biliyorsunuz?

Belki şöyle cereyan ediyor. Akli/zihinsel yapınız/kademeleriniz olduğunu, siz biliyorsunuz, ve kendi örneğinizde, bu zihinsel yapının/kademelerin, belli davranış şekilleri ile irtibatlı/birleşik olduklarını biliyorsunuz. Böylece, örneğin acı içinde olduğunuzda, inlemek eğilimindediniz, etkilenmiş olan bölgeyi tedavi ediyor, bakımını yapıyor ve acı vermesinden kurtarıyorsunuz, ve böyle devam ediyorsunuz. Şimdi ben inlerken, yaralı yere pansuman yaparken, sizin hissettiğinizi hissetmemi düşünmeniz, anlam ifade etmiyor mu? Bu duruma, diğer kimseler onların akılları düşünceleri için '*benzer şeye dayalı görüş*' deniyor: Benim kendi örnek-olayımda, bazı davranışlarım, ızdırabımı, çektiğim acıyı gösteriyor, böylece, muhtemelen bütün benzer olaylardaki (aynı/benzer) davranışlar, aynı/benzer acıyı yansıtıyor.

Herşeye rağmen, böyle bir görüş, sorgulamaya açıktır. Genellikle, benzer şeye dayalı şekilde düşünürken, bir şeyin diğerine bileşik ve bağlantılı olduğu pek çok 'Örnek-Olay' muhakeme ediyoruz. Ancak, bu örnek-olay, farklı: çünkü, bu durumda, örnek olarak aldığımız, sadece "tek" bir misal var. Nihayet, inlemem, sanki benden başka kimsenin acısı ile ilişkilendirilmeyecekmiş gibi!..

Zihin / beden (arasındaki) neden ilişkisi

Ruhsal şey nereye yerleştirilmiş? Ruhsal tarafımın, uzaysal nitelikler dahil (en azından belli bakımlardan) hiçbir fiziki özelliğe sahip olmaması lazım. Ama o takdirde, beynin herhangi noktası üzerinde, nasıl, ve ne denli bir tesir tatbik edebilir? Aynı şekilde, o belirli noktada, aklın, ne şekilde tesir edilmiş olması lazım? O noktanın, tesir tatbik etmek ve ızdırıp çekmek için aynı yer olması gerekiyor mu?

Bireyselleştirme: Feza ve zamanda yerleştirilmemiş olan şeyleri, nasıl bireyselleştirebiliriz? Zihnen benzer olan bir çift ikizi düşünün: Bu ikizlerde, kaç tane ruhsal şey var? Dahası var, eğer ruhsal şeyler, bir yere yerleştirilmemişler ise, belli bir vücut ile nasıl ortaklaştırılabilirler, nasıl irtibatlandırılabilirler? Bir ruhsal şeyi "*benim*" yapan şey ne? Yani, parçası ben olduğum o karmaşık/kompleks şey'in.

Başka deyim ile:

Bir ruhsal şeyi, parçası "ben" olduğum o (karmaşık/kompleks) şey ile bağlantılandırılan şey ne?

Fiziki sistem, nedensel olarak kapalıdır: İlim bize, fiziksel evrenin, nedenli olarak kapalı olduğunu söylemektedir. Böylece, her bir E fiziki olayı için, ondan evvel cereyan etmiş bir "E" fiziksel olayı vardır, hangi E vuku bulmak için başarısızlığa uğramadı (ya da, ne, E yi gerektirdi) göz önünde tutarak. Fakat, kolumun yukarı kalkması için daha önceki *fiziki* olay yeterli idi ise, zihni/düşünsel olay'ın rolü ne? Benim niyetim, nasıl, sebep/neden oluyor?

Karşılıklı-Etkileşimin Gizemi: Fiziki-olmayan bir şeyin, fiziki olan şeyi etkilemesi, tamamen gizemlidir. Bir arzu, bir elektronun hareketini nasıl etkileyebilir? Ama, eğer zihinsel elektronları etkileyemiyor ise, vücudumu, ne, nasıl, etkiliyor?

Evrin: Ne zaman ruhsal şeyler, vücutlara etiketlendi? Nasıl bir doğal mekanizma, ruhsal şeylerin nasıl etiketlendiğini izah edebilir/açıklayabilir?

Gereksizlik: Akılsal yapıların/kademelerin mevcudiyetini kabul etmek istesek de, bu şeyler'in, niye ruhsal şey'lere irtibatlandırılması gerektiğini düşünüyoruz?

Örneğin, neden, akılsal/düşünsel yapıların, fiziksel yapılardan farklı çeşit yapılar olduklarını, fakat, herşeye rağmen, ruhsal şeylerin değil, (de) (sadece) bedenin, yani, fiziksel şeylerin varlıkları olduklarını, niçin söylemiyoruz?